

УДК 37.015.311-056.45:159.924.7

НАТАЛІЯ ВАСИЛЬЄВА

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

ОСНОВНІ КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ ВИХОВАННЯ МУЗИЧНО-АКАДЕМІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ ОБДАРОВАНИХ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ВИШІВ

У статті за допомогою теоретичних методів педагогічного дослідження з'ясовано особливості вивчення обдарованих студентів, а також розкрито сутність основних критеріїв, показників та рівнів виховання музично-академічної творчості обдарованих студентів педагогічних вишів. Окреслений матеріал спрямований на допомогу викладачам у знаходженні нових підходів щодо вивчення особистісних особливостей обдарованої молоді.

Ключові слова: виховання, критерії виховання, показники виховання, рівні виховання, творчість, музично-академічна творчість, обдарований студент.

Постановка проблеми, її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Постійні зміни темпу та ритму нашого життя, наявність непередбачених ситуацій переконали багатьох сучасних науковців та педагогів у необхідності підготовки висококваліфікованих, творчих спеціалістів різних напрямків діяльності. Особливо актуальним це питання є для музично обдарованих студентів педагогічних вишів, професія яких передбачає відповідальність не лише за знання, вміння та навички учнів, але й за формування їх особистості.

Численні здобутки педагогів та психологів, а також наш особистий досвід свідчать про доцільність використання у роботі із обдарованою молоддю відповідних принципів, підходів, а також педагогічних технологій, враховуючи вікові та індивідуальні особливості вихованців. Проте для здійснення ефективного розвитку обдарованої особистості необхідно, перш за все, правильно встановити рівень вираження її обдарованості у певній сфері діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із проблеми, виділення невирішених її частин. Проблема вивчення творчості молоді (її кількісних та якісних показників) тривалий час цікавила багатьох науковців та залишається актуальною на сьогоднішній день. Так, вагомий внесок у розвиток цього питання зробили: А. О. Кірсанов [5], О. Л. Феоктистова [7], В. М. Дружинін [3], Я. О. Пономарьов [9], Д. Б. Богоявленська [1], І. Г. Карпова [4], І. Ю. Гусленко [10] та інші.

Психолог В. М. Дружинін тривалий час займався вивченням питання психодіагностики загальних здібностей [3, с. 152]. Вчений концентрує свою увагу на тому, що у психології найбільш цілісну концепцію творчості як психічного процесу запропонував Я. О. Пономарьов [9]. Цей психолог розробив структурно-рівневу модель центральної ланки психологічного механізму творчості. Критерієм творчого акту Я. О. Пономарьов називає рівневий перехід: потреба у нових знаннях формується на вищому структурному рівні організації творчої діяльності, а засоби задоволення цієї потреби формуються на низьких структурних рівнях. Включення засобів задоволення потреб у процеси, що відбуваються на вищих рівнях, призводить до появи нового способу взаємодії суб'єкта з об'єктом та виникнення нового знання. Отже, творчий продукт передбачає включення інтуїції (роль підсвідомого) та не може бути отримана на основі логічного висновку. Успішність розв'язання творчих задач, на думку Я. О. Пономарьова, головним чином залежить від здібності діяти «подумки», що визначається високим рівнем розвитку внутрішнього плану дій. Така здібність може стати еквівалентом поняття загальних здібностей [3, с. 152-154]. Таким чином, у

процесі організації навчально-виховної роботи зі студентами ВНЗ слід пам'ятати: 1. Діяльність є доцільна, довільна, раціональна, свідомо регульована та виникає внаслідок зовнішніх або внутрішніх раціональних причин. 2. Творчість – процес спонтанний, неспланований, мимовільний, недоцільний, ірраціональний та не піддається свідомому контролю (у момент творчого акту) [3, с. 154].

Аналізуючи ідеї Я. О. Пономарьова, ми прийшли до висновку, що для організації ефективної творчої діяльності студентів викладачам ВНЗ достатньо забезпечити своїх вихованців відповідними знаннями, вміннями та навичками, а також створити сприятливі умови для їх самореалізації. За таких обставин молодь, яка потребує нових знань, включиться у творчий процес. Оскільки творчість не керується свідомістю (за Я. О. Пономарьовим), тому викладачам не рекомендується втручатися у студентську творчу діяльність до її завершення. У зв'язку з цим визначення рівнів творчості за відповідними критеріями та показниками доцільно здійснювати, на наш погляд, за результатами творчості (використовуючи метод спостереження та метод аналізу продуктів діяльності).

Цікавим для розгляду є психодіагностичний метод «Креативне поле», автором якого стала доктор психологічних наук, професор Д. Б. Богоявленська. Суть цього методу полягає у забезпеченні виокремлення «у чистому вигляді» здібностей до розвитку діяльності за власною ініціативою, коли піддослідний спочатку розв'язує основну задачу (яка перед ним ставилась), а потім (за бажанням) – здійснює подальший пізнавальний пошук. Метод «Креативне поле» дозволяє також за одним об'єктивним критерієм визначити рівні оволодіння діяльністю: стимульно-продуктивний, евристичний та креативний. На стимульно-продуктивному рівні діяльність може виконуватися успішно, але вона завжди стимулюється зовнішніми факторами. Найвищий прояв на цьому рівні свідчить про високий рівень розвитку здібностей. На евристичному рівні людина, яка оволоділа діяльністю, займається подальшим саморозвитком за власною ініціативою та здійснює нові відкриття. На креативному рівні відкриті закономірності розглядаються людиною, як нові проблеми, що потребують доказу (тобто теоретичного обґрунтування). Наявність такого рівня дозволяє діагностувати прогностичні здібності [1]. На наш погляд, метод «Креативне поле» є корисним для використання у вищій школі, оскільки він дозволяє у природних умовах за найменших затрат та мінімальній підготовці ефективно визначити приналежність студента до певного рівня діяльності. Проте на результати експерименту за таким методом впливає ряд факторів, які слід враховувати під час тлумачення результатів дослідження: умови проведення експерименту, стан здоров'я та рівень підготовки піддослідних, їх індивідуально-психологічні особливості тощо.

Важливий внесок у вивчення питання розвитку творчої обдарованості студентської молоді зробила сучасний науковець І. Г. Карпова. У своїй роботі дослідник проаналізувала результати проведеного експерименту та здійснила теоретичне обґрунтування критеріїв та показників розвитку творчої обдарованості студентів. На основі проаналізованої літератури, а також спираючись на власні міркування, І. Г. Карпова виділила 5 критеріїв оцінки прояву творчої обдарованості молоді у позанавчальній діяльності ВНЗ. Розглянемо кожен з них. Відповідно до світоглядного критерію студенти оцінюються за такими показниками: розвинений світогляд; філософське сприйняття дійсності; орієнтація на позитивні духовні та морально-естетичні цінності. Відповідно до інтелектуально-творчого критерію студентів аналізують за: асоціативністю; оригінальністю мислення; наявністю інтуїції; творчою уявою; розвиненістю художньо-образного мислення; спостережливістю; розвиненістю пам'яті; достатнім рівнем знань та їх різнобічністю. Мотиваційний критерій має лише 3 показники: потреба у творчості; потреба у досягненнях та потреба у самореалізації. Емоційно-вольовий компонент дозволяє дослідити студентів за такими показниками як емоційність, самостійність, комунікабельність, наполегливість та ініціативність. Відповідно до практично-процесуального компоненту студентів перевіряють на здатність до самоорганізації та планування роботи; сформованість навичок літературно-мистецької діяльності, а також наявність навичок аналізу та самоаналізу [4,

с. 72-75]. З метою оцінки якісної сторони отриманих результатів І. Г. Карпова ввела поняття «рівень прояву показників творчої обдарованості студента», а також запропонувала 3 види рівнів: високий, середній та низький. Під час проведення експериментального дослідження науковець використовувала ряд методів: анкетування, індивідуальні психологічні консультування, бесіди та самооцінка вихованців на основі тесту «Творча обдарованість студента» (авторська методика). Зазначимо, що самодіагностика студентами рівня сформованості досліджуваних ознак за вищезгаданою методикою дозволить їм оцінити критерії та показники власної творчої обдарованості, які виражаються у Я-реальному та Я-ідеальному. Такий самоаналіз дозволить вихованцям визначити не лише рівень розвитку критеріїв та якостей, але й з'ясувати які з досліджуваних показників потребують особливого розвитку [4, с. 75-77]. Ми вважаємо, що підхід І. Г. Карпової до вивчення та розвитку творчої обдарованості молоді у позанавчальній діяльності ВНЗ являє собою цілісну систему взаємопов'язаних елементів, яка спирається на самопізнання та самовдосконалення (тобто, свідоме ставлення студентів до творчої діяльності).

Таким чином, питання особливостей дослідження творчої діяльності обдарованої молоді широко висвітлена у психолого-педагогічній літературі. Проте шляхи виявлення рівнів виховання музично-академічної творчості за відповідними критеріями та показниками залишаються невисвітленими.

Формулювання **мети** статті. Наша робота спрямована на висвітлення основних критеріїв, показників та рівнів виховання музично-академічної творчості обдарованих студентів педагогічних вишів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Формування особистості сучасного педагога – складний та тривалий процес, який залежить від багатьох факторів: індивідуально-психологічних особливостей, сімейного виховання, умов становлення та розвитку особистості, її спрямованості, матеріально-технічних можливостей, соціального оточення тощо. Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що на сьогоднішній день не існує єдиного підходу до виховання обдарованих студентів, а інформація щодо особливостей виховання музично-академічної творчості обдарованих студентів педагогічних вишів взагалі відсутня. У зв'язку з цим ми вважаємо необхідним систематизувати проаналізовану нами інформацію та обґрунтувати власні ідеї з вищевказаного питання.

Особистість музично обдарованого студента педагогічного ВНЗ містить два основних структурних компоненти – музичний та педагогічний, які можуть бути виражені по-різному. Ступінь сформованості у особистості музичного компоненту в першу чергу залежить від індивідуально-психологічних особливостей вихованця: його темпераменту, характеру, здібностей, стану здоров'я, емоційно-вольової сфери тощо. Зрозуміло, що у людини, яка має музичні здібності та добре розвинене образне мислення, наполегливо працює, вміє переборювати труднощі та відчуває тонкощі музичного мистецтва, більше шансів досягти успіху у музичній діяльності, ніж у того, хто не має таких особливостей. Значний вплив на формування та розвиток музичної обдарованості має наявність у особистості музичних здібностей. На сформованість музичного компоненту впливають також: наявність інтересу до музичної діяльності, їх мотивація та спрямованість на музичну діяльність, здійснення музично-академічної творчості, наявність сприятливих умов у ВНЗ, професійна компетентність викладачів, адаптація студентів та наявність досвіду творчої музичної діяльності тощо. Кожен науковець, досліджуючи особливості музично-обдарованої людини, має своє уявлення щодо їх особистісних рис. Проте найбільш вдалим, на наш погляд, можна вважати перелік основних якостей творчої, музично обдарованої особистості за І.І. Полуобяриною: мотиваційно-творча активність та спрямованість, прагнення до самоосвіти, потреба у високій оцінці діяльності, наявність творчих здібностей, самокерованість, комунікативність тощо [8, с.133].

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури нами були сформульовані наступні критерії творчої музично обдарованої особистості: ладове відчуття, здібність до

слухових уявлень та музично-ритмічне відчуття (виділені на основі музичних здібностей за Б. М. Тепловим), а також мотиваційно-творча активність, прагнення до самоосвіти, самокерованість (виділені на основі переліку основних якостей творчої, музично обдарованої особистості за І. І. Полубояриною). Відповідно до кожного критерію визначимо шість рівнів: 0 рівень (досліджувана властивість відсутня), 1 рівень (властивість майже не виражена), 2 рівень (властивість виражена слабо), 3 рівень (властивість виражена посередньо), 4 рівень (властивість виражена яскраво), 5 рівень (унікальні дані).

Дамо коротку характеристику кожному визначеному критерію.

1. Ладове відчуття – здібність емоційно розрізнати ладові функції звуків мелодії. Показники критерію: сприймання та впізнавання мелодії, чутливості до точності інтонації [10, с. 210].

2. Здібність до слухових уявлень – здібність довільно використовувати слухові уявлення, які відображають звуковисотний рух. Показники критерію: здатність відтворювати на слух мелодії [10, с. 211].

3. Музично-ритмічне відчуття – здібність активно (рухливо) переживати музику. Показники критерію: здатність відчувати емоційну виразність музичного ритму та точно відтворювати його [10, с. 211].

4. Мотиваційно-творча активність – прагнення особистості постійно виконувати творчу діяльність. Показники критерію: наявність допитливості, творчої зацікавленості, почуття захопленості творчістю; радість відкриття, прагнення до творчих досягнень.

5. Прагнення до самоосвіти – бажання займатися цілеспрямованою пізнавальною діяльністю з метою отримання знань, умінь та навичок або їх вдосконалення. Показники критерію: наявність пізнавального інтересу, відчуття потреби у саморозвитку та самовдосконаленню, наявність прогалин у знаннях у певній галузі діяльності, необхідність кар'єрного росту.

6. Самокерованість – здатність до ефективного самоуправління [2]. Показники критерію: уміння особистості володіти власними бажаннями, емоціями, психічними станами (тобто розвиненість емоційно-вольової сфери), здатність до контролю власної діяльності та активності в цілому.

Рівень сформованості у особистості педагогічного компоненту ґрунтується, насамперед, на її індивідуально-психологічних особливостях. Так, аналізуючи успішну навчально-виховну діяльність студента педагогічного вишу, часто бачимо, що молода людина має комунікативні та організаторські здібності, є активною та цілеспрямованою, з добре розвинутою емоційно-вольовою сферою та високим рівнем інтелекту. Зрозуміло, що усі вище перераховані якості є гарною основою для розвитку педагогічних здібностей, які в свою чергу впливають на виникнення у студента інтересу до педагогічної діяльності, внутрішньої мотивації, активності та відповідної спрямованості. На сформованість педагогічного компоненту впливають ряд факторів: спрямування та мотивація діяльності студентів, професійна компетентність викладачів, адаптація обдарованих студентів до навчання, створення сприятливих умов для самореалізації у ВНЗ, середовище, у якому перебуває майбутній педагог тощо. На сьогоднішній день низка науковців займались з'ясуванням переліку професійно важливих якостей для педагога. Найбільш систематично та ґрунтовно, на наш погляд, до вирішення цього питання підходить Т. А. Юзефавичус, виділяючи якості вчителя, відсутність яких призводить до неможливості здійснення педагогічної діяльності: соціальну активність, цілеспрямованість, урівноваженість, бажання працювати зі школярами, здатність швидко орієнтуватися у екстремальних ситуаціях, чесність, справедливість, сучасність, гуманність, ерудиція, педагогічний такт, толерантність та педагогічний оптимізм [11, с. 42-43].

Узагальнюючи весь опрацьований матеріал, ми виділили наступні критерії професійно необхідних педагогічних якостей: педагогічний оптимізм; висока професійна

працездатність; любов до дітей та гуманне ставлення до них; витримка, терпіння і самовладання (виділені на основі домінуючих якостей вчителя за Т. А. Юзефовичус та професіограми вчителя за В.О. Сластьоніним, О.І. Антиповою, М.І. Болдиревим) [11; 6]. Відповідно до кожного критерію визначимо шість рівнів: 0 рівень (досліджувана властивість відсутня), 1 рівень (властивість майже не виражена), 2 рівень (властивість виражена слабо), 3 рівень (властивість виражена посередньо), 4 рівень (властивість виражена яскраво), 5 рівень (властивість виражена дуже яскраво).

Дамо коротку характеристику кожному визначеному критерію.

1. Педагогічний оптимізм – віра в учня та його здібності. Показники критерію: уміння розкрити творчий потенціал дитини, допомога вихованцям повірити у власні сили, використання почуття гумору та створення доброзичливої та радісної атмосфери під час навчально-виховного процесу.

2. Висока професійна працездатність – потенційна готовність і фактична можливість особистості виконувати певний вид діяльності на високому рівні ефективності впродовж певного часу. Показники критерію: здатність тривалий час займатися навчальною, педагогічною та науковою діяльністю; вміння ставити перед собою мету та досягати її за будь-яких умов, вміння приймати оптимальні рішення у несподіваних ситуаціях тощо.

3. Любов до дітей та гуманне ставлення до них – розуміння дітей, відкрите та доброзичливе до них ставлення. Показники критерію: підтримка дітей на моральному, фізичному та матеріальному рівнях; готовність висловити співчуття та подяку дитині, надати необхідні поради, попросити пробачення тощо.

4. Витримка, терпіння і самовладання – здатність педагога керувати власною емоційно-вольовою сферою. Показники критерію: уміння людини в разі необхідності стримувати свої почуття, підпорядковувати себе поставленій меті, гальмувати імпульсивні дії; здатність продовжувати діяльність у складних умовах, незважаючи на невдачі та перешкоди.

Таким чином, основні критерії, показники та рівні виховання музично-академічної творчості обдарованих студентів педагогічних ВНЗ являють собою сукупність критеріїв, показників та рівнів творчої музично обдарованої особистості, а також критеріїв, показників та рівнів професійно необхідних педагогічних якостей.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок із напрямку. Отже, питання виховання музично-академічної творчості обдарованих студентів педагогічних ВНЗ потребує від нас ґрунтовної підготовки, систематичного підходу та творчого мислення. У процесі вивчення зазначеного питання нами було виділено наступні критерії виховання музично-академічної творчості: ладове відчуття, здібність до слухових уявлень та музично-ритмічне відчуття; мотиваційно-творча активність, прагнення до самоосвіти, самокерованість; педагогічний оптимізм; висока професійна працездатність; любов до дітей та гуманне ставлення до них; витримка, терпіння і самовладання. Кожен критерій має свої показники та проявляється на шести рівнях. В подальшому на основі цих критеріїв ми плануємо провести експериментальне дослідження з метою підтвердити чи спростувати вище зазначену інформацію.

Список використаних джерел

1. Богоявленская Д.Б. СПРАВКА. Одарённость: понятие, виды, метод идентификации. [Электронный ресурс] / Д.Б. Богоявленская. – Режим доступа: http://www.raop.ru/content/Otdelenie_psihologii_i_fiziologii.2010.05.19.Spravka.pdf.
2. Догару Г.Г. Формування в учнів інтересу до вибору майбутньої професії в умовах до профільного і профільного навчання [Електронний ресурс] / Г.Г. Догару. – Режим доступу: <http://matem.in.ua/formuvannya-v-uchniv-interesu-do-viboru-majbutneoyi-profesiyi/index.html>. – (Доповідь до семінару вчителів математики ЗНЗ м. Ізмаїл).
3. Дружинин В.Н. Психодиагностика общих способностей / В.Н. Дружинин. – М.: Издательский центр «Академия», 1996. – 224с.

4. Карпова І.Г. Теоретично-методичні засади розвитку творчої обдарованості студентської молоді [Текст]: монографія / І.Г.Карпова. – Чернігів: Чернігівський держ. ін.-т права, соціальних технологій та праці, 2011. – 144с.
5. Кирсанов А.А. Индивидуализация учебной деятельности как педагогическая проблема / А. А. Кирсанов. – Казань: Изд-во Казанского университета, 1982. – 225с.
6. Максимюк С.П. Педагогіка [Електронний ресурс] / С.П. Максимюк. – Режим доступу: <http://pidruchniki.com/1584072017954/pedagogika/pedagogika>.
7. Нові технології виховання: Зб. наук. статей / Відп. ред. С. В. Кириленко. – К.: ІСДО, 1995. – 156с.
8. Полубоярина І.І. Методи обучения музыкально одарённых студентов / И.И. Полубоярина // Профессиональное образование в России и зарубежом. – 2013. – №3(11). – С.132-137.
9. Пономарёв Я.А. Психология творчества / Я.А.Пonomарёв // Тенденции развития психологической науки / Я.А. Пономарёв. – М.: Наука, 1988. – С. 21-25.
10. Теплов Б.М. Избранные труды: в 2 т. / Б.М. Теплов. – М.: Педагогика, 1985. – . – (Труды д.чл. и чл.-кор. АПН СССР). – Т.1. – 1985. – 328с.
11. Юзефовичус Т.А. Педагогические ошибки учителей и пути их предупреждения: [учебное пособие для преподавателей и студентов] / Т.А. Юзефовичус; Моск. пед. ун-т. – Москва: [б. и.], 1998. – 63 с.

Стаття надійшла до редакції 12.11.2016 р.

ВАСИЛЬЕВА Н.

Полтавский национальный технический университет имени Юрия Кондратюка, Украина

ОСНОВНЫЕ КРИТЕРИИ, ПОКАЗАТЕЛИ И УРОВНИ ВОСПИТАНИЯ МУЗЫКАЛЬНО-АКАДЕМИЧЕСКОГО ТВОРЧЕСТВА ОДАРЁННЫХ СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВУЗОВ

В статье с помощью теоретических методов педагогического исследования выяснены особенности изучения одарённых студентов, а также раскрыта сущность основных критериев, показателей и уровней воспитания музыкально-академического творчества одарённых студентов педагогических вузов. Данный материал направлен на помощь преподавателям для нахождения новых подходов к изучению личностных особенностей одаренной молодежи.

***Ключевые слова:** воспитание, критерии воспитания, показатели воспитания, уровни воспитания, творчество, музыкально-академическое творчество, одарённый студент.*

VASILYEVA N.

Poltava National Technical University named after Yuri Kondratyuk, Ukraine

THE BASIC CRITERIA, INDICATORS AND LEVELS OF EDUCATION THE TALENTED STUDENTS' MUSICAL AND ACADEMIC CREATIVITY OF PEDAGOGICAL UNIVERSITIES

The article by using theoretical methods of pedagogical research study revealed features of gifted students and the essence of the basic criteria, indicators and levels of education the talented students' musical and academic creativity of pedagogical universities. N.V. Vasilyeva considers, that the issue of education musical and academic work of talented students of pedagogical universities requires thorough training, systematic approach and creative thinking faculty. The author identifies the following criteria of education of musical and academic creativity: frets sensation, capability to of auditory representations and musical-rhythmic sensation; motivational and creative activity, the pursuit of self, self-control; Pedagogical optimism; high professional capacity; a love of children and a humane attitude for them; endurance, patience and composure. Each criterion has its own parameters and appears on six levels. On the basis of these criteria, the author plans to conduct a experimental research. This material will assist teachers in finding new approaches to the study of personality characteristics of gifted youth.

***Keywords:** education, criteria of education, indicators of education, levels of education, creativity, musical and academic creativity, gifted student.*